

ВІДГУК

ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

на дисертацію Андропова Ігоря Володимировича

«Судові рішення в цивільному процесі України»,

подану на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук зі спеціальності 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право

Актуальність теми дисертаційного дослідження І.В. Андропова, її відповідність сучасним потребам юридичної науки і практики сумнівів не викликає. Ефективне виконання органами судової влади своєї основної функції – відправлення правосуддя, неможливе без якісно складеного судового рішення, яке покликане не лише вирішити окремо взятий юридичний спір, а й підтримати авторитет органів судової влади та довіру до них населення держави.

Євроінтеграційний напрямок розвитку України обумовлює необхідність законодавчих змін, вдосконалення судової практики, поступового запровадження європейських стандартів справедливого судочинства, орієнтування на практику Європейського суду з прав людини. Втім забезпечення права особи на справедливий судовий розгляд неможливе без ухвалення справедливих судових рішень. Тому дисертаційна робота І.В. Андропова, метою якої є розвиток вчення про судові рішення в умовах оновленого цивільного процесуального законодавства та євроінтеграційних процесів, є своєчасною та має важливе значення для розвитку науки цивільного процесуального права.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Автором чітко окреслені мета та завдання дослідження, обґрунтовано науково-теоретичні та методологічні підходи до їх виконання.

Про обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, викладених у дисертаційній роботі І.В. Андропова свідчить також врахування автором новітніх здобутків вчених-правознавців, здійснення ґрунтовного аналізу норм чинного законодавства України, зокрема нової редакції

ЦПК України, та судової практики, включаючи використання практики Європейського суду з прав людини. Основні положення дисертаційного дослідження опрацьовані із залученням достатнього масиву спеціальної літератури.

Висновки в роботі логічно побудовані, достатньо обґрунтовані та відповідають меті й завданням дисертаційного дослідження. Заслужують на увагу розроблені автором пропозиції щодо вдосконалення чинного процесуального законодавства України.

Дисертація структурована та оформлена відповідно до встановлених вимог.

Достовірність і наукова новизна одержаних результатів

Проведений ретельний аналіз змісту дисертаційної роботи І.В. Андронova дає підстави стверджувати, що в результаті її проведення було отримано нові науково обґрунтовані результати в науці цивільного процесуального права, що в сукупності вирішують важливу наукову проблему розвитку вчення про судові рішення в цивільному процесі та істотно поглиблюють і вдосконалюють теоретичні та емпіричні підходи до розуміння сутності судового рішення як акта правосуддя, вимог, що до нього пред'являються, та юридичної природи законної сили судового рішення.

Не викликає жодних сумнівів наукова новизна дисертації, яка полягає, насамперед, у тому, що дисертація є першим у вітчизняній науці цивільного процесуального права спеціальним комплексним дослідженням теоретичних та практичних проблем ухвалення, проголошення та набрання законної сили судових рішень у цивільному процесі України в умовах оновленого цивільного процесуального законодавства та євроінтеграційних процесів.

Перший розділ дисертаційної роботи характеризується науковою новизною.

Автором вперше в науці цивільного процесуального права запропоновано концептуальний підхід до визначення сутності судових рішень у цивільному процесі в контексті їх ролі у реалізації основної функції органів судової влади – відправлення правосуддя, пропонуючи при цьому розглядати правосуддя у цивільних справах як нерозривну єдність правозастосовної діяльності судів та

результату судового правозастосування в процесі вирішення цивільних справ, який полягає у здійсненні захисту порушеного суб'єктивного матеріального права чи охоронюваного законом інтересу конкретної особи внаслідок владного вирішення судом юридичного спору на основі верховенства права. На цій основі автор визначає, які судові рішення в цивільному процесі можна віднести до актів правосуддя, а які такими не є.

Доволі цікавим є погляд автора на механізм ухвалення судового рішення в процесі відправлення правосуддя. Дисертант стверджує, що особливість правозастосовної діяльності суду під час відправлення правосуддя, складність питань, які постають перед судом, завжди вимагають від суду застосування суддівського розсуду при ухваленні рішень. Відсутність суддівського розсуду призводить на думку автора до так званого «механічного» правозастосування, яке, як стверджує дисертант, знаходиться поза межами процесу відправлення правосуддя.

Вагомим надбанням дисертанта є встановлення безпосереднього зв'язку між сутністю судового рішення як акта правосуддя та його законною силою, що є зовнішнім вираженням, проявом судової влади держави через акт правосуддя (судове рішення) у цивільній справі.

Другий розділ дисертації також містить положення наукової новизни.

Заслуговує на увагу комплексний підхід автора до розкриття сутності рішення суду як компонента цивільного процесу та як елемента механізму правового регулювання суспільних відносин.

Можна погодитись із висновком автора проте, що практика Європейського суду з прав людини суттєво вплинула на зміст українських судових рішень, зокрема на їх мотивувальну частину. Дисертант правильно звернув увагу на те, що право учасників цивільного процесу бути не лише заслуханим, а й почутим судом гарантовано шляхом закріплення в законі обов'язку суду наводити в мотивувальній частині судового рішення мотиви прийняття або відхилення кожного доводу сторони, вказувати причини незастосування норм законодавства, на які сторони посилалися, викладаючи свої вимоги або заперечення. Можна погодитись і з твердженням дисертанта про те, що в цій частині положення ЦПК

України покладають на суд навіть більш вимогливі гарантії дотримання прав сторін, ніж цього потребує практика Європейського суду з прав людини.

В сучасній українській процесуальній науці майже відсутні праці, у яких належним чином розкривалося б питання про межі дії законної сили судового рішення, тому безсумнівним здобутком дисертанта є здійснений ґрунтовний аналіз суб'єктивних, об'єктивних, територіальних та темпоральних меж дії законної сили рішення суду в цивільному процесі.

Третій розділ дисертації також не позбавлений наукової новизни.

На основі аналізу характеристик судової ухвали, її відмінних рис у порівнянні з рішенням суду автор визначив основні ознаки, що розкривають сутність такого судового акту як ухвала, та на цій основі сформулював визначення поняття «судова ухвала», під якою він пропонує розглядати судовий акт, яким не вирішується матеріально-правовий спір, а оформлюються процесуальні дії суду, що супроводжують діяльність по здійсненню правосуддя у цивільній справі, безпосередньо не пов'язані із застосуванням норм матеріального права.

Схвального відгуку заслуговує ґрунтовний підхід автора до класифікації судових ухвал. Фактично вперше в науці цивільного процесуального права було побудовано настільки розгалужену багаторівневу класифікацію судових ухвал, яка включає всі без винятку судові ухвали та враховує більшість особливостей окремих видів судових ухвал, залежно від змісту, що обумовлений функціональним призначенням даного процесуального акта суду (характеру впливу на судовий процес).

В роботі цілком справедливо зроблено акцент на необхідності належного мотивування судових ухвал. Судова ухвала традиційно на практиці розглядається як менш важливий процесуальний документ ніж рішення суду, а тому нерідко судді приділяють менше уваги їх мотивуванню, ставляться до цього поверхово, частіше відбуваються загальними фразами, не приділяючи мотивуванню судової ухвали належної уваги. Тому надані в роботі рекомендації автора щодо складання тексту судової ухвали, зокрема її мотивувальної частини, є важливими не лише для розвитку процесуальної науки, а й для вдосконалення судової практики.

Четвертий розділ дисертації містить цілу низку положень, що є новими для науки цивільного процесуального права.

Аналізуючи судовий наказ як особливу форму судового рішення, дисертант правильно зазначає, що положення процесуального закону, з одного боку, відносять судовий наказ до форм судових рішень та ставить його в один ряд з іншими формами судових рішень, такими як рішення, ухвала та постанова, а з іншого – містять наголос на певній особливості судового наказу порівняно з названими процесуальними формами судових рішень.

Автор цілком справедливо звертає увагу на те, що закріплений в законі обов'язок суду скасувати судовий наказ за будь-якою заявою боржника, якщо вона відповідає зовнішнім, формальним ознакам та подана у межах встановленого строку, може означати нестабільність даної форми судового рішення, а отже, неналежну захищеність права, яке дане судові рішення покликане захищати. За таких умов судовий наказ, виданий навіть за цілковито обґрунтованою вимогою за наявності безспірних доказів, може бути скасований судом просто у зв'язку з поданням боржником правильної з формальної точки зору однак повністю беззмістовної заяви про скасування судового наказу.

Водночас можна погодитись з пропозицією автора щодо можливості в умовах існуючого спрощеного порядку скасування судових наказів запровадити автоматизовану систему скасування судових наказів, яка повинна бути інтегрована до Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи з метою прискорення судової процедури та економії процесуальних засобів.

П'ятий розділ дисертації також вміщує низку положень наукової новизни.

Автор дотримується виваженого підходу до характеристики постанов судів апеляційної та касаційної інстанції, відштовхуючись від юридичної природи та особливостей апеляційного та касаційного проваджень у цивільному процесі.

В роботі охарактеризовано новий підхід до написання судової постанови, вироблений спеціалістами Верховного Суду за прикладом рішень Європейського суду з прав людини, який є цілком придатний і навіть бажаний для його використання не лише судом касаційної, а й судами апеляційної інстанції.

Дисертант дійшов правильного висновку про те, що дотримання судами правових висновків, що містяться у постановках Верховного Суду, при розгляді аналогічних справ є неодмінною складовою законності їх рішень. Не лише нижчестоящі суди, а й кожна колегія Верховного Суду зв'язана власними висновками щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, та висновками, наданими іншою судовою колегією Верховного Суду, а також Верховним Судом у складі вищого рівня. Цілком справедливим видається твердження автора, що послідовність та розумна передбачуваність судових рішень – одна із ознак їх справедливості та неупередженості суддів, що їх ухвалюють. Саме такий підхід відповідає принципу правової визначеності.

Викладення основних положень дисертації в опублікованих працях.

Основні положення та висновки дисертаційного дослідження знайшли належне відображення у достатній кількості (43) публікацій, у тому числі одноособовій монографії, 18 наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях, перелік яких затверджено МОН України, 4 наукових статтях, опублікованих у зарубіжних періодичних виданнях з юридичного напрямку, тезах 20 доповідей та наукових повідомлень на різних наукових заходах.

Зміст автореферату правильно відображає основні положення дисертації.

Рекомендації щодо використання результатів та висновків дисертації.

Висновки та пропозиції, сформульовані в дисертаційному дослідженні, можуть бути використані у:

науково-дослідній діяльності – для подальшого дослідження теоретичних та практичних питань вчення про судові рішення в цивільному процесі;

правотворчій діяльності – для підготовки проектів законів про внесення змін та доповнень до актів чинного цивільного процесуального законодавства України з метою вдосконалення процедури ухвалення та проголошення судових рішень в цивільному процесі, порядку та правових наслідків набрання ними законної сили;

правозастосовній діяльності – при розгляді судами цивільних справ, ухваленні та проголошенні рішень та постанов, видачі судових наказів та постановленні ухвал у цивільному судочинстві;

навчальному процесі – при викладенні курсів «Цивільний процес», «Новітня доктрина цивільного процесуального права», «Процесуальні документи в цивільному судочинстві», підготовці підручників, навчальних посібників, курсів лекцій, практикумів із зазначених дисциплін.

Дискусійні положення і зауваження офіційного опонента на дисертацію Андронova I.B. «Судові рішення в цивільному процесі України»:

1) При ознайомленні зі структурою дисертації складається уявлення, що робота присвячена суто процесуальним засадам судового рішення, без врахування матеріально-правових особливостей конкретних категорій справ, які впливають як на предмет доказування, так й зміст позовних вимог і визначають мотивувальну та резолютивну частини рішення суду. Хоча в тексті дисертації присвячується увага змістовному наповненню резолютивної частини рішення суду залежно від предмету позову. Тому, на наш погляд, з методологічної точки зору правильним було б останній розділ дисертації присвятити саме матеріально-правовим особливостям розгляду найбільш поширених категорій цивільних справ та розкрити особливості мотивувальної та резолютивної частин рішень в таких справах. Або ж побудувати структуру роботи і викласти матеріал за виділеними автором в науковій новизні видами рішень (правоутворюючі та перетворювальні; визнання та присудження) та ухвал.

2) З огляду на предмет дослідження, дисертант мав би звернути увагу на застосування законодавцем в Кодексі різних видів рішень суду (залежно від задоволення чи відмови в задоволенні позову), а саме: рішення суду щодо повної або часткової відмови у задоволенні позову (наприклад, ч. 2 ст. 155, ч. 1 ст. 159, п. 1 ч. 5 ст. 265) та рішення суду про повне або часткове задоволення позову (наприклад, ч. 12 ст. 265). Відтак, мав би пояснити, відмінність між рішеннями суду «про часткове задоволення позову» та «про часткову відмову у задоволенні позову». А у випадку ототожнення вказаних понять, мав би науково обґрунтувати доцільність використання того чи іншого поняття.

3) Цікавим було б побачити серед аналізу видів судових рішень погляд автора на виконавчий лист, що видається судом, який розглядає справу як суд першої інстанції і на підставі якого здійснюється виконання судового рішення

(стаття 431). Адже з огляду на положення статті 432 ЦПК, виправлення помилок у виконавчому листі та визнання його таким, що не підлягає виконанню, здійснюється в спеціальному порядку, який нагадує порядок виправлення описок в судовому рішенні (стаття 269) та скасування рішення суду за ново виявленими обставинами (стаття 429). Тому дисертанту варто було б визначити місце виконавчого листа в системі судових рішень в цивільному процесі України, адже без цього процесуального документу примусове виконання рішення суду неможливе.

4) Досліджуючи властивості рішення суду, що набрало законної сили, автор розглядає таку властивість, як реалізованість (виконуваність, здійсненість), автор мав би розглянути випадки з судової практики стосовно можливості задоволення судом позовних вимог, які сформульовано позивачем таким чином, що забезпечити їх виконуваність (примусове реалізацію) заздалегідь неможливо.

5) У підрозділі 2.3 «Диференціація рішень суду в цивільному процесі», дисертант залежно від виду провадження, в якому ухвалюються рішення, поділяє їх на два види: 1) рішення суду в позовному провадженні; 2) рішення суду в окремому провадженні (с. 172 дисертації). Проте, чомусь не розглядає окремо такий вид рішень, як «рішення, ухвалені в порядку спрощеного позовного провадження» (хоча на с. 274 дисертації згадує про такі рішення), адже такі рішення: можуть ухвалюватись без виклику сторін, визначають спрощений порядок їх апеляційного перегляду та особливості їх касаційного оскарження. Такі рішення є новелою для цивільного судочинства і мали б бути обов'язково більш ґрунтовно досліджені автором.

6) Автор замало уваги приділяє окремим ухвалям в цивільному судочинстві, зокрема їх наслідкам та можливості їх оскарження у вищестоящу інстанцію. В межах цього питання дисертант також мав би приділити увагу окремим ухвалям, які постановляються апеляційним судом по відношенню до судді місцевого суду, який розглядав справу в першій інстанції і допустив грубі процесуальні порушення, в аспекті можливості оскарження цим суддею такої окремої ухвали апеляційного суду до Верховного Суду.

7) В першому положенні наукової новизни «вперше», пропонуючи новий концептуальний підхід до визначення сутності судових рішень, дисертант пропонує розглядати правосуддя у цивільних справах пов'язує із здійсненням захисту порушеного суб'єктивного матеріального права. Проте, автор залишає поза увагою прийняття судом актів, якими не вирішується юридичний спір, але закінчується справа. При цьому суперечність у цьому твердженні дисертанта полягає в тому, що він пов'язує лише захист порушених прав із відправленням правосуддя, а останнім визначає сутність судових рішень, до яких при цьому належать не лише рішення суду по суті спору, а й різні ухвали. В свою чергу, висновок дисертанта про те, що судові ухвали не вирішують питання матеріально-правового характеру і не повинні наділятися законною силою, є недостатньо аргументований, оскільки є ряд ухвал, які володіють цими ознаками (наприклад, ухвала про забезпечення позову; ухвала про визнання виконавчого листа таким, що не підлягає виконанню; ухвала про звернення стягнення на грошові кошти, що належать іншим особам, та нерухоме майно, право власності на яке не зареєстровано в установленому законом порядку; ухвала про тимчасове обмеження у праві виїзду за межі України; ухвала про поворот виконання та ін.).

8) В роботі містяться окремі загальнометодологічні положення, які потребують уточнення. Наприклад, це стосується визначення об'єкту дослідження, який автор розкриває через «цивільні процесуальні правовідносини, що виникають у зв'язку з ухваленням та проголошенням судових рішень». Проте, як відомо, об'єктом дисертаційного дослідження є явище або процес, що породжує проблемну ситуацію і обране для дослідження. Тому в цій дисертації об'єктом дослідження мало виступати цивільне судочинство як форма захисту цивільних прав. Тобто, сама діяльність як процес. У зв'язку з тим, серед методологічного інструментарію бракує діяльнісного підходу, завдяки якому в дисертації досліджується процесуальна діяльність судді з постановлення судових рішень.

Тим не менше, наведені критичні зауваження носять дискусійний характер, не применшують наукової цінності роботи та не впливають на загальну позитивну

оцінку даного дисертаційного дослідження, наукової новизни і обґрунтованості переважної більшості його положень і висновків.

Загальний висновок. Дисертаційна робота І.В. Андронova на тему «Судові рішення в цивільному процесі України» виконана на високому науково-теоретичному рівні є завершеною працею, в якій отримані нові науково обґрунтовані результати, які є внеском автора у розвиток юридичної науки.

Зміст докторської дисертації І.В. Андронova відповідає спеціальності 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право, за якою вона представлена до захисту, та відповідає вимогам 0/Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, які пред'являються до написання докторських дисертацій, а її автор – Андронов Ігор Володимирович заслуговує на присудження ступеня доктора юридичних наук зі спеціальності 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право.

**Провідний науковий співробітник відділу
правового забезпечення ринкової економіки**

**НДІ приватного права і підприємництва
імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України,
доктор юридичних наук, старший дослідник**

В.М.Махінчук

Підпис *Махінчук В.М.* *Зав. відділу*
З. Іваниця (Світлана Т.П.)